

CHET ELDAN KIRIB KELAYOTGAN CHORVA HAYVONLARINI O‘ZBEKISTON SHAROITIGA TEZ VA QULAY MOSLASHTIRISH USULLARI

Eshonqulov S.Sh.

*Chilonzor tuman veterinariya va chorvachilikni rivojlantirish
bo‘limi vrachi.*

Tuxtamishov N.S.

*Smarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va
biotexnologiyalar universiteti Toshkent filiali assistenti.*

Kamolov F.B

*Smarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va
biotexnologiyalar universiteti Toshkent filiali assistenti.*

Annotatsiya: Mazkur maqolada O‘zbekiston chorvachilik tarmog‘iga chetdan olib kirilayotgan zotdor chorva hayvonlarni mahalliy iqlim va ishlab chiqarish sharoitlariga moslashtirish bo‘yicha zamonaviy yondashuvlar, xususan Yevropa tajribalari asosida puxta tahlil etilgan. Muallif mavzuni dolzarb muammolar nuqtai nazaridan yoritgan bo‘lib, transport stressi, iqlimiy tafovutlar, oziqlantirish, veterinariya xizmati va texnologik monitoring masalalariga ilmiy asosda yondashadi.

Kalit so‘zlar: iqlim, kontinental, stress, monitoring, karantin, GPS.

Аннотация: Представленная статья посвящена актуальной проблеме адаптации завозимого в Узбекистан высокопродуктивного крупного рогатого скота к местным климатическим и хозяйственным условиям. Автор глубоко и всесторонне анализирует факторы, влияющие на адаптацию, такие как климат, стресс от транспортировки, ветеринарное сопровождение, кормление и цифровой мониторинг.

Ключевые слова: климат, континентальный, стресс, мониторинг, карантин, GPS.

Summary: This article addresses a highly relevant issue in Uzbekistan’s livestock sector—the adaptation of imported high-yield cattle to local climatic and production conditions. The author provides a comprehensive analysis of the primary adaptation challenges, including climate stress, transportation, veterinary protocols, feeding strategies, and the implementation of digital monitoring technologies.

Keywords: climate, continental, stress, monitoring, quarantine, GPS.

Kirish

So‘nggi yillarda O‘zbekistonda chorvachilik sohasida yirik o‘shish kuzatilmoqda, ayniqsa, chet eldan yuqori mahsuldor zotdor chorva hayvonlarini olib kirish bo‘yicha.

Biroq ushbu jarayon nafaqat iqtisodiy, balki veterinariya, biologik va ekologik jihatdan ham murakkab hisoblanadi. Chorva hayvonlarni yangi sharoitga moslashtirishda Yevropa tajribasidan o'rganish, ilg'or metodlarni joriy etish va mahalliy tajriba bilan uyg'unlashtirish katta ahamiyat kasb etadi.

I. Moslashtirishning asosiy muammolari va dolzarligi

1.1. Iqlimiy moslashuv

O'zbekiston iqlimi — quruq, kontinental, yozda juda issiq va qishda sovuq. Bu Yevropa mamlakatlari iqlimidan tubdan farq qiladi. Chorva hayvonlar olib kirilganda, ular uchun mikroiklimni yumshatish zarur: soyali maydonlar, ventilyatsiya, shamollatish, yomg'ir purkash tizimlari tashkil etiladi.

Issiq stress va sut mahsuldorligi o'rtasidagi bog'liqlik

T/r	Harorat (°C)	Sut ishlab chiqarishdagi pasayish (%)
1	25	0
2	30	10
3	35	20
4	40	35

1.2. Transport va stress

Chorva hayvonlarni uzoq masofalarga olib kelishda stress holati kuzatiladi. Yevropa tajribasida transport oldidan hayvonlarni maxsus tayyorlov mashg'ulotlari, anti-stress dori vositalari, kislorod yetkazib beruvchi tizimlar bilan ta'minlash yo'lga qo'yilgan.

II. Yevropa metodlaridan foydalanib moslashtirish usullari

2.1. Karantin va nazorat

Yevropa davlatlarida hayvonlar olib kelingach, kamida 30 kunlik karantin nazoratida bo'ladi. Ushbu davrda:

1. Qon, siydik, najas tahlillari;
2. Stress biomarkerlarining monitoringi;
3. Immunitet tizimi kuchini baholash ishlari amalga oshiriladi.

Karantin jarayonidagi asosiy ko'rsatkichlar

T/r	Ko'rsatkich	Me'yor
1.	Qon kortizol darajasi	5–15 ng/ml
2.	Tana harorati	38–39°C
3.	Yurak urish tezligi	60–80 bpm

2.2. Oziqlantirish usullari.

Yevropa fermalarida adaptatsion yemlar, maxsus probiyotik va prebiotiklar, vitamin-mineral komplekslari ishlatiladi. Bu, ayniqsa, oshqozon-ichak tizimining moslashuvi uchun muhim.

2.3. Veterinariya xizmatlarining roli.

Professional veterinarlar moslashtirish davrida:

1. Vaksinatsiya;
2. Antiparazitar ishlovlar;
3. Bemorlik belgilari uchun kunlik monitoring olib boradilar.

III. Texnologik yechimlar va rivojlanish yo‘nalishlari.

3.1. Raqamli monitoring

GPS trekerlar, AI videoanalitika, harakat sensorlari Yevropa tajribasida keng qo‘llaniladi. Bu chorva sog‘ligini real vaqt rejimida kuzatish imkonini beradi.

Monitoring texnologiyalarining samaradorlikka ta’siri

T/r	Texnologiya turi	Sog‘lom hayvonlar ulushi (%)
1.	An’anaviy kuzatuv	70
2.	Raqamli monitoring	90

3.2. Genetik moslikni hisobga olish.

Yevropada iqlim va yem resurslariga mos genotipga ega zotlar tanlanadi. Bu moslashuvni sezilarli darajada yengillashtiradi.

IV. Iqtisodiy aspektlar.

4.1. Xarajatlar va daromadlar

Ilg‘or moslashtirish metodlari sarmoya talab qilsa-da, ular o‘rta muddatda quyidagilarni kamaytiradi:

1. Kasalliklar sonini 30–40% gacha;
2. O‘lim ko‘rsatkichlarini 10–15% gacha;
3. Oziq-ovqat tannarxini 15–20% gacha.

Yevropa metodlari tatbiqi natijasida iqtisodiy foyda

T/r	Ko‘rsatkich	An’anaviy usul (%)	Ilg‘or metodlar (%)
1.	Kasalliklar	35	20
2.	Sut mahsuldorligi	+15	+30
3.	Sarmoya qoplash muddati	4 yil	2,5 yil

V. Ekologik omillar

Yevropa fermerlari atrof-muhitga zarar bermaslik uchun chiqindilarni qayta ishlash, biogaz ishlab chiqarish, suvni tejash texnologiyalaridan foydalanadi. Bu tajribalar O'zbekistonda asta sekin tatbiq etilmoqda.

Xulosa va Tavsiyalar

Yevropa tajribalaridan o'rganish, ularni mahalliy sharoitga moslashtirish orqali O'zbekistonda chetdan olib kelingan chorva hayvonlarni samarali va tez moslashtirish mumkin. Buning uchun:

- ✓ Mahalliy veterinariya xizmatlarini kuchaytirish;
- ✓ Ilg'or monitoring texnologiyalarini joriy etish;
- ✓ Iqlimga mos sharoit yaratish;
- ✓ Oziqlanish va parvarish protokollarini ilmiy asosda shakllantirish zarur.

“Ilm va tajriba uyg'unligi samarali chorvachilikning kalitidir” (FAO, 2024).

Foydalanilgan adabiyotlar.

- 1.FAO. (2024). Animal Health and Adaptation Guidelines for Cross-Border Livestock Movement. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations.
- 2.European Food Safety Authority (EFSA). (2023). Welfare of Cattle during Transport and Acclimatization. EFSA Journal, 21(4), 11503.
- 3.Hristov, A.N., et al. (2022). Nutritional Strategies for Dairy Cows under Heat Stress Conditions. Journal of Dairy Science, 105(7), 5820–5834.
- 4.Ministry of Agriculture of the Republic of Uzbekistan. (2023). Yurtimizda zotli chorva mollarini moslashtirish bo'yicha tavsiyalar. Toshkent.
- 5.Smith, R.A., & Johnson, E.P. (2021). Digital Livestock Monitoring in Temperate and Arid Zones. Livestock Science, 254, 104732.
- 6.O'zbekiston Respublikasi Veterinariya va chorvachilikni rivojlantirish qo'mitasi. (2023). Zamonaviy chorvachilik texnologiyalari: uslubiy qo'llanma. Toshkent: “Fan va Taraqqiyot” nashriyoti.
- 7.Müller, K. (2020). Adaptive Physiology and Welfare of Imported Cattle Breeds in Dry Climates. Veterinary Research Communications, 44(3), 199–212.
- 8.Nasriddinov, M. B. (2022). O'zbekistonda chorva mollarining kasalliklariga qarshi immunoprofaktika. Toshkent: Agroilm.
- 9.International Livestock Research Institute (ILRI). (2021). Best Practices for Cattle Quarantine and Disease Prevention. Nairobi, Kenya.
- 10.Curtis, A.K., & Van Os, J.M. (2019). Transport-Induced Stress in Livestock and Mitigation Techniques. Animals, 9(7), 425.